Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 41, Ekim 2019, s. 135-146

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.36961>

Dr. Öğr. Gör. İsmail EFE

Kırıkkale Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Orcid: 0000-0002-8958-6604, efe5772@gmail.com

OSMANLI DEVLETİ’NİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NA SÜRÜKLENİŞİNDE GOEBEN VE BRESLAU HADİSESİNİN ROLÜ

Özet

Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasından endişeye kapılan Osmanlı idarecileri, İtilaf Devletleri nezdinde ittifak girişimlerinde bulundular. Ancak bu girişimlerden olumu bir netice alamayınca Almanya’ya yöneldiler. Almanya ile gizli bir şekilde yürütülen görüşmeler, 2 Ağustos 1914’de anlaşmanın imzalanmasıyla neticelendi. İttifak anlaşmasından sonra iki ülke idarecilerinin kararı ile Alman savaş gemileri Goeben ve Breslau, 10 Ağustos 1914’te Çanakkale Boğazı’nı geçerek İstanbul’a geldi. Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri ile arasında krize sebep olan bu sorunu, 12 Ağustos 1914’de iki gemiyi satın alındığını açıklayarak çözmek istedi. Satın alma açıklamasından sonra iki geminin komutanı olan Amiral Souchon, Osmanlı Donanması 1. Kumandanlığına atandı. Amiral Souchon’un ısrarla donanmanın Karadeniz’e çıkarılması talebi, Başkumandanlık Vekâleti tarafından 5 Ekim 1914 tarihinde kabul edildi. 29 Ekim 1914’de Amiral Souchon idaresinde Karadeniz’e açılan Osmanlı donanmasının 29-30 Ekim tarihinde Rus limanlarını bombardıman etmesi ile Osmanlı Devleti fiilen savaşa girmiş oldu.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı-Alman İttifak Anlaşması, Goeben ve Breslau.

THE ROLE OF THE GOEBEN AND BRESLAU INCIDENT IN THE OTTOMAN EMPIRE'S DRIFT TO THE FIRST WORLD WAR

Abstract

Worried about the start of the first World War, the Ottoman rulers made alliances with the Entente States. However, when these attempts failed to produce a result, they turned to Germany. The secret negotiations with Germany resulted in the signing of the Treaty on August 2, 1914. After the alliance agreement, the German warships Goeben and Breslau, by decision of the two countries ' administrators, crossed the Dardanelles on 10 August 1914 and arrived in Istanbul. After the alliance agreement, the German warships Goeben and Breslau, by decision of the two countries ' administrators, crossed the Dardanelles on 10 August 1914 and arrived in Istanbul. Admiral Souchon, commander of the two ships after the announcement of the purchase, was the 1st commander of the Ottoman navy. He was appointed commander. Admiral Souchon's insistent request for the removal of the Navy to the Black Sea was accepted by the Acting Commander-in-chief on 5 October 1914. 29 October October 1914 under the direction of Admiral Souchon, the Ottoman navy opened to the Black Sea 29-30 October, the Russian ports on the bombardment of the Ottoman Empire was actually entered into the war.

Keywords: Ottoman Empire, The First World War, Ottoman-German Alliance Agreement, Goeben and Breslau.

GİRİŞ

Balkan Savaşları'nı kaybeden Osmanlı Devleti, toprak kaybı ile birlikte itibar kaybına da uğradı (Karal 1994: 349). Balkan Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin tamamen ordunun ıslahına yoğunlaştığı, ordunun cephane ve iâşe eksikliklerine telâfi etme çabası içinde olduğu sırada, Avrupa devletleri arasında ortam iyiden iyiye sertleşti (Shaw vd. 1983: 370). 1914 yılı İlkbaharında İtilaf ve İttifak blokları arasında her an bir çatışmanın çıkması ihtimalini gören Osmanlı Genelkurmayı, kendisi açısından olası riskleri de dikkate alarak, bazı tedbirler alma yoluna gitti. Muhtemel bir tehlike karşısında hazırlıklı olmak amacıyla, 1914 yılı Mayıs ayı başında 1894-1895 doğumluların askere alınması için bir geçici kanun çıkartıldı (Takvim-i Vekayi 1 Mayıs 1330: 1816; Düstur 1334: 704). Ordu, 1913 Aralık ayında mevcut olan teşkilatına geri döndürülmeye başlandı (Erickson 2003: 30).

28 Haziran 1914'de Avusturya-Macaristan Veliahdı Arşidük François Ferdinand'ın Saraybosna'da bir Sırp tarafından öldürülmesi ile I. Dünya Savaşı fitili ateşlenmiş oldu (Armaoğlu 1992: 103; Akşin 1998: 83-84). İtilaf ve İttifak gurubunda yer alan devletlerin de dahil olması krizin, Avrupa ile sınırlı kalmayıp dünyayı kapsayan bir noktaya ulaşmasına neden oldu. Nereye everileceği belli olmayan gelişmelerin Osmanlıyı da etkileyebileceğini düşünen Harbiye Nezareti, hazırlıklı olmak için gerekli gördüğü tedbirleri almaya başladı (Sabis 1991: 103; Karabekir 1994: 151). Osmanlı idarecileri her ne kadar orduyu savaş ihtimaline karşı hazır hale getirmeye çalışıyorlarsa da, esas düşünceleri savaş dışı kalarak, başlatılan ıslahatın olgunlaşması için zaman kazanmaktı (Tanin 23 Haziran 1330:1689).

Kesinlikle savaşın dışında kalma anlayışına sahip olan Osmanlı Hükümeti, Avusturya ile Sırbistan arasındaki gerilimin bir dünya savaşına dönüşmesi durumunda, sahip olunan jeopolitik konum nedeniyle tarafsız kalmanın mümkün olamayacağını da farkındaydı. (Kartal 1994: 379). Çok hızlı bir şekilde gelişen siyasi ve askeri olaylar karşısında endişeye kapılan Osmanlı idarecileri, alelacele ittifak arayışına giriştiler. Osmanlı Devleti, yalnızlıktan kurtulmak ve dış politikada kendini kabul ettirebilmek amacıyla II. Meşrutiyet'in ilk günlerinden itibaren Fransa, Almanya ve İngiltere'ye temsilciler göndererek birçok diplomatik girişimde bulundu ancak, istediği neticeyi alamadı (Babacan 2005: 116-117).

İttifak Arayışları ve Osmanlı-Alman İttifak Anlaşması

Osmanlı Devleti'nin İttifak Arayışları

Osmanlı idarecileri siyasi yönden yalnızlığa itilmenin ne kadar büyük bir tehlike arz ettiğinin farkındaydılar. Özellikle Rusya tehlikesine karşı tamamen emin olmak isteyen dönemin yöneticileri, bunun tek çaresinin İngiltere ve Fransa'nın dostluğunu kazanmaktan geçtiğine inanıyordu. Bu düşüncelerle Osmanlı devlet adamları Fransa'ya yaklaşmak ve onla anlaşmak için girişimlerde bulundular (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1970: 39; Beydilli 1999: 124). Cemal Paşa, daha Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce 13 Temmuz 1914'te bir ittifak teklifinde bulunmak üzere Fransa'ya gitti. Yapılan görüşmelerde Fransızlar, Cemal Paşaya ittifak yapabilmek için Rusya'nın rızasının şart olduğunu ancak, Rusya'nın bunu kabul etmesi şüphelidir diyerek ittifak teklifini reddettiler. İngiltere de aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin Üçlü İtilaf gurubuna kabulünü Rusya ve Fransa'yı bahane ederek Osmanlı Devleti'nin ittifak teklifini reddetti (Belen 1973: 192-193; Bayur (C.II) 1991: 552-558; Bostan 1992: 50; Yılmaz 1993: 15).

İttihat ve Terakkinin Üçlü İtilafa katılma anlayışının bir ayağını da Rusya ile ilişkileri geliştirmek oluşturmuyordu. Muhtemel görünmemesine rağmen savaşın başlamasından hemen önce 1914 Mayıs ayında Talat Paşa başkanlığındaki Osmanlı heyeti Kırım'a giderek Çar Nikola ile görüştü. Fakat Ruslar ittifak teklifini reddetti (Alkan 2014: 160; Ahmad: 299). Enver Paşa'da Rusya'nın İstanbul elçiliğinde bulunan ataşesi General Leontiev nezdinde Rusya ile ittifak teşebbüsünde bulundu ancak, bir sonuç alınamadı. İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti ile bir ittifaka yanaşmamaları, savaşın sonunda Osmanlı'yı paylaşma düşüncelerinin bir tezahürüydü. Uluslararası alanda tek başına kalma, kendisi için verilecek kararları bir şey yapmadan bekleme zorunluluğu Osmanlı idarecilerini Almanya'nın liderliğini yaptığı Üçlü İttifak bloğuna doğru itti (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1970: 35; Çavdar 1995: 313, 317). Bir başka ifadeyle, İtilaf Devletleri nezdinde yapılan ittifak girişimlerinin sonuçsuz kalması Osmanlı Devletini, İttifak Devletleri gurubuna mecbur bıraktı (Ersoy vd. 1994: 107-108).

Osmanlı-Alman İttifak Anlaşması

İtilaf devletleri nezdinde ittifak girişimlerinde bulunan Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın 20 Temmuz'da Fransa'dan eli boş dönmesi, öteden beri Almanya ile işbirliği yapılmasını savunanların harekete geçmesine sebep oldu (Sabis 1991: 109). Almanya'nın olumlu bakmamasına rağmen Harbiye Nazırı Enver Paşa, hükümetin isteği doğrultusunda 22 Temmuz 1914'te "Üçlü İttifaka" katılma arzularını Alman elçiliğine iletti. Bu noktada Osmanlı Devletinin amacı bir ittifak yapmaktan ziyade Almanya'nın Osmanlıya karşı tutumunun belirlenmesine yönelik bir nabız yoklamasıydı. Nitekim 25 Temmuz 1914'de Sultan Mehmet Reşat'ın Almanya ile ittifak görüşmelerine başlanmasına dair izin belgesi başkâtiplikçe

Sadrazam Sait Halim Paşa'ya verildi (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1970: 44; Kılıç 2014: 102).

26 Temmuz'da başlayan Osmanlı-Alman ittifak müzakereleri büyük bir gizlilikle gerçekleştirildi. Osmanlı adına Sadrazam Sait Halim Paşa'nın yürüttüğü görüşmelerden çok sınırlı sayıda kabine üyesi ile Meclis-i Mebusan Başkanı Halil Bey haberdardı. Almanya ile görüşmeler yapılırken, Avusturya'nın 28 Temmuz'da Belgrad'ı bombalaması fiilen savaşı başlattı (Bayur, (C.III) 1991: 629; Sabis 1991: 116; Armaoğlu 1992:100; Karal 1994: 380). Almanya Rusya'ya savaş ilan etmeden bir gün önce, 31 Temmuz'da Şansölye Bethmann Hollweg, Wangenheim'a bir telgraf göndererek "Türklerin Rusya'ya karşı kayda değer bir eyleme girişmeleri ya da girişebilecekleri" bir durumda Osmanlı Devleti ile ittifak antlaşması imzalaması yetkisini verdi. Bu gelime üzerine Osmanlı, Rusya'ya karşı Almanya'ya gizli bir ittifak yapma önerisinde bulundu. Osmanlı'nın önerisi 1 Ağustos'ta Alman Başbakanı tarafından kabul edildi. Görüşmeler 2 Ağustos 1914'de ittifak anlaşmanın imzalanmasıyla neticelendi. Sait Halim Paşa ve Wangenheim arasında imzalanan anlaşma sekiz maddeden müteşekkildi (Ersoy vd. 1994: 47; Tunçay 1997: 42; Kılıç 2014; 103).

Birinci madde: "her iki taraf Avusturya ile Sırbistan arasındaki bir çatışmada tarafsız kalacaktır. İkinci madde: Rusya çatışmaya girer ve Almanya'da girmek zorunda kalırsa, Osmanlı Devleti İttifak Devletleri'ne katılacaktır". Üçüncü madde: "Alman askeri heyetinin Türkiye'de kalacak ve Osmanlı ordusunda yüksek komutalarda yer verilecektir". "Dördüncü maddeye göre Almanya, Osmanlı topraklarını koruyacaktır". Beşinci madde: "anlaşmanın derhal yürürlüğe gireceğini ve 31 Aralık 1918'e kadar geçerli olduğunu söylüyordu". Altıncı madde: " taraflardan biri aksine karar vermedikçe anlaşma kendiliğinden beş yıllık süre için yenilenecektir". Yedinci madde: "anlaşmanın Sultan ve Kayzer tarafından bir ay içinde tasdik edilmesini" öngörüyordu. Anlaşmanın sekizinci maddesi, "anlaşmanın gizli kalacağını, tarafların ancak diğer tarafın onayı ile bunu açıklayabileceğini karar altına alıyordu" (Baykara 1985: 21; Zürcher 2010: 170-171).

İttifak görüşmelerinden haberdar olmayan hükümet üyeleri Almanya ile ittifak anlaşması yapıldığını öğrenince tepki gösterdiler. Artık bu noktadan sonra geriye dönüş olmadığını da gördüklerinden, en azından daha az bir zararla bunun atlatılması düşüncesiyle, mümkün olursa harbe geç katılmayı ve ittifakı gizli tutmayı istediler. Yapılan ittifaka ve savaşa girmeye karşı çıkanların başında Cemal Paşa vardı. Cemal Paşa, Sait Halim Paşa'nın evinde toplanan Meclis-i Vükela da, "ordunun seferberliği tamamlanmadan girilecek bir harbin intihar olacağını" söyledi. İttifak ve savaşa giriş konusundaki tepkiler, hükümet üzerinde etkili olunca yapılan ittifakı kamufle etmek amacıyla İtilaf Devletleri'ne işbirliği teklifleri bile yepıldı (Akşin 1998: 85; Cemal Paşa 2001: 141-142).

İttifak antlaşmanın imzalandığı 2 Ağustos 1914 tarihinde, meclisten herhangi bir karar çıkartmadan, padişahın dahi iznini almadan Enver Paşa tarafından orduya seferberlik emri verildi (Baykara 1985: 21; Bayur (C.II) 1991: 647). Seferberlik ilanı 3 Ağustos 1914 tarihinde basında yer aldı. İlan edilen seferberliğin çevremizde gelişen olaylar karşısında vatanın müdafaasına yönelik olduğu yazıldı (Tanin 21 Temmuz 1330: 547). Seferberlik emrinin basında yer aldığı 3 Ağustos 1914 tarihinde, "Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nun" 147. Maddesine göre silahlaltına alınmalara dair bir padişah iradesi çıktı (Takvim-i Vekayi 22 Temmuz 1330: 1897). 8 ve 10 Ağustos 1914 tarihlerinde de "Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nun 42 ve 147. maddelerindeki şartlar gereğince" ihtiyat ve müstahfız efradı hakkında bedeli nakdi hususları

açıklandı (Tanin 26 Temmuz 1330: 2021; 28 Temmuz 1330: 2023). Genelkurmay karargâhında yapılan ufak tefek değişikliklerle Genelkurmay'da Umumi Karargâh ve aynı zamanda Başkumandanlık Vekâleti teşkil edildi (Sabis 1991: 146-147; Görgülü 1993: 53).

Seferberlik ilanına rağmen Osmanlı Devleti savaşın dışında kalma düşüncesindeydi. Seferberlik ilanının tarafsız kalmayı muhafaza etmek amacına yönelik olduğu, bir ihtiyati tedbir olarak seferberlik ilan edildiği, bu hazırlığın hiçbir ülkeye karşı olmadığı, yalnızca sınırlarını muhafaza etmeye yönelik olduğu basında sıkça dile getirildi (İkdam 11 Ağustos 1914: 6276). Ahmed Agayef Tercüman-ı Hakikat 'teki yazısında Osmanlı Devletinin kesin bir mecburiyet olmadıkça tarafsızlığını muhafaza edeceğini söyleyerek, hükümetin kesin bir şekilde tarafsız kalma düşüncesinde olduğunu vurguluyordu (Agayef 15 Ağustos 1914: 1). Tercüman-ı Hakikat 16 Ağustos tarihli nüshasında bütün tahriklere rağmen, Osmanlı devletinin tarafsızlık politikasını muhafaza edeceğini, tahrikte bulunanların hesaplarının boşa çıkacağını iddia ediyordu (Tercüman-ı Hakikat 16 Ağustos 1914:11978). Osmanlı hükümetinin harp halinde olan devletlere karşı tam bir tarafsızlık içinde olduğunu defalarca ilan ettiğini ifade eden Tanin Gazetesi bunu örneklerle destekleyen haberlere yer verdi. Uluslararası hukuka aykırı bir şekilde İngiliz ve Fransız gemilerinin Çanakkale Boğazını geçip gemileri tevkif etmesine rağmen Osmanlı hükümetinin iyi niyetini ortaya koyarak bunu savaş sebebi saymadığını yazdı (Tanin 30 Eylül 1914: 2082).

Goeben-Breslau Hadisesi ve Osmanlı Devleti'nin Savaşa Sürüklenişi

Goeben ve Breslau'nun Alınması Sürecinde Yaşananlar

Anlaşmaya rağmen Osmanlının savaş dışı kalma tavrı, Almanları Osmanlı idarecilerini ikna etme çabasına yöneltti. Almanlar, savaşın kısa süreceğini eğer savaş sonunda kazanç elde etmek istiyorsa Osmanlı ordusunun biran evvel savaşa katılması gerektiği propagandasını yapmaya başladılar. Bu propaganda faaliyetlerinden beklediği sonucu alamayan Almanlar, Rusya'nın, Osmanlıya karşı bir saldırısı halinde yardımcı olmayacakları yönünde tehditlerde bulunmaya başladılar. Hatta bununla da yetinmeyerek Osmanlıya taahhüt ettikleri silahları vermeyeceklerini dillendirmeye başladılar (Ersoy vd. 1994: 48).

Almanların Osmanlı idarecilerini iknada umutsuzluğa düştükleri sırada, İngiltere'nin 1911 yılında sipariş edilen ve bedelleri ödenmiş olan iki savaş gemisini Osmanlı Devleti'ne vermeyeceğini açıklaması Almanların imdadına yetişti. Winston Churchill, 1 Ağustos 1914'de Osmanlı Devleti'nin, Sultan Osman ve Sultan Reşat adını verdiği gemilere el koyduklarını, bu gemilerin Almanya'ya karşı savaşta kullanılacağını açıkladı. İngiltere'nin bu tavrı Osmanlı hükümetinde ve Türk kamuoyunda İngiltere'ye karşı büyük tepkilerin oluşmasına sebep oldu (Tunçay 1997: 43; Zürcher 2010: 172). Gemilere el konulduğu haberi İstanbul'da duyulunca, İstanbul'da İngiltere aleyhine gösteriler yapıldı (Atabay 2015: 118). İngiltere'nin gemilere el koyması Türk basınında da geniş yer buldu. 7 Ağustos 1914 tarihli Tanin Gazetesinde gemilere İngiltere'nin el koymasının anlaşılır bir şey olmadığı ve bu durumun Türk Milletinde büyük hayal kırıklığına yol açtığı yazıldı. İngiltere'nin bu tavrının sadece Osmanlı devletinde değil bütün Müslümanlar üzerinde İngiltere aleyhinde olumsuz bir hava yaratacağına dikkat çekildi (Tanin 7 Ağustos 1914:2020). 8 Ağustos 1914 tarihli Tercüman-ı Hakikatte Ahmet Agayef "Müteessir olmamak kabil midir?" başlıklı yazısında, Osmanlı Devleti'nin geleceği açısından hayati öneme sahip olan gemilere el konulmasının Türkler üzerinde büyük üzüntüye sebep olduğunu söyledi. Muhteşem bir donanmaya sahip olan İngiltere'nin büyüklüğüne ve asaletine

böyle bir hareketin yakışmadığını ifade etti. 9 Ağustos tarihli Tercüman-ı Hakikat'te ise İngiltere'nin gemilere el koyması olayını devletlerarası hukukta hiç şahit olunmayan bir olay olarak değerlendirildi (Tercüman-ı Hakikat 8 Ağustos 1914:11970; 9 Ağustos 1914:11971).

İngiltere'nin bu hareketi Almanlar tarafından ustaca kullanıldı. "Almanya, eğer Osmanlı Devleti talep ederse ihtiyacı olan gemiler için yardım edebileceğini açıkladı. Harbiye Nazırı Enver Paşa, Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Hans von Wangenheim ve Alman Askeri Heyet Başkanı Otto Liman von Sanders bir plan yaptı. Bu üçlü, Almanya'nın iki gemisi Goeben ve Breslau'nun Karadeniz'deki Osmanlı Donanması'nı desteklemesi için İstanbul'a gelmesi konusunda anlaştılar. Amiral Wilhelm Souchon komutasındaki Goeben ve Breslau gemilerine derhal Çanakkale'ye gitmeleri emri verildi" (Atabay 2015: 119). 6 Ağustos 1914'te İtalya'nın Messina Boğazı'ndan geçen iki gemi, Akdeniz'deki İngiliz ve Fransız filoları tarafından takip edilmekteydi. "Amiral Souchon, İngilizlerin Birinci Kruvazör Filosunu atlatarak 10 Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazına ulaşınca, gemilerin boğazdan geçişine Enver Paşa'nın emriyle izin verildi" (Karal 1994: 384-385; Tunçay 1997: 43; Zürcher 2010: 172).

Goeben ve Breslau savaş gemilerinin Osmanlı'ya sığınmaları, Avrupa Devletleri ile Osmanlı arasında büyük bir diplomatik sorun çıkmasına sebep oldu. Osmanlı devlet adamları, Avrupalı elçilerin protesto ve şikâyetlerini dikkate alarak, tarafsızlığı devam ettirmek amacıyla Sadrazam Said Halim Paşa'nın yalısında bir toplantı yaptılar. Yapılan toplantı sonunda, Goeben ve Breslau'nun geçici olarak silahlarından arındırılmasının Alman hükûmetinden rica edilmesine karar verildi (Cemal Paşa 2001: 145). Alınan karar doğrultusunda Sadrazam Said Halim Paşa, Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Wangenheim ile görüştü. Wangenheim görüşme sırasında, gemilerin Osmanlı'nın isteği üzerine geldiklerini ifade ettikten sonra, silahlarını asla teslim etmeyeceğini kesin bir dille ifade etti (Talat Paşa 2003: 34-35).

Sadrazamdan sonra Enver Paşa, Talat ve Halil Beyler, Alman elçisi Wangenheim ile bir görüşme gerçekleştirdiler. Fakat her defasında elçi, teklif edilenleri kaba bir üslupla reddetti. Bunun üzerine Osmanlı devlet adamları kendi aralarında bir dizi toplantı yaparak soruna çözüm aradılar. Toplantılar sırasında, Alman savaş gemileri Goeben ve Breslau'nun satın alınması görüşü ortaya atıldı. Bu görüş Sadrazam Said Halim Paşa'nın direktifiyle Halil Bey, Alman elçisi Wangenheim ile görüşerek gemilerin satın alınması teklifini elçiye ilettiler. Ancak, elçi, imparatorunun iznini almadan bu teklife bir cevap veremeyeceğini söyledi (Halil Menteşe 1986: 189-190). Daha sonra da Alman elçisi Wangenheim ile sadrazam ve Talat Bey, bir saate yakın bir görüşme daha gerçekleştirdiler. Alman elçisi Wangenheim'dan o gece, Berlin ile bir ilişki kurarak sabaha kadar onay cevabı getireceği sözü alındı. Ancak bu satış işleminin geçerlilik kazanması için Alman Akdeniz Tümeni Komutanı Amiral Souchon'un Osmanlı askeri hizmetine kabul edilmesinin gerekliliği ifade edildi (Kurtoglu 2015: 34).

Sadrazam ve maiyetindekiler, Alman teklifinin sonuçlarını düşünmeden hemen kabul ettiler. Osmanlı ile Almanya arasında yapılan danışıklı antlaşma ile Alman personelin görevlerini sürdürmek ve Amiral Souchon'un Türk donanmasının kumandasını üstlenmek şartıyla gemilerin görünüşte Türkiye'ye ait olduğu kabul edilecekti. Alman savaş gemilerinin Osmanlı Devleti'ne satışı gerçek değil, sadece görünürde idi. 11 Ağustos 1914 tarihli İkdâm Gazetesi Goeben ve Breslau gemilerinin 80 milyon marka satın aldığı haberini yayınladı. Aynı haberde alınan gemilerin 10 Ağustos akşamı Çanakkale boğazından girdiklerini 12 Ağustosta İstanbul'da limana geleceklerine yer verildi (İkdâm 11 Ağustos 1914: 6276). 10 Ağustos 1914'de Çanakkale Boğazı'ndan geçen Goeben ve Breslau, 12 Ağustos'ta İstanbul'a ulaştı.

İngiltere, Fransa ve Rusya, Alman savaş gemilerinin bu şekilde Türk karasularına girmesine büyük tepki gösterdiler. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, İstanbul'daki Maslahatgüzarı vasıtasıyla Osmanlı hükümetine “tarafsızlığını hatırlatılmasını” ve bu gemilerin “24 saat içinde ya geri göndermesini ya da silahsızlandırmasını” istedi. İngiltere takip eden günlerde iki gemi hakkındaki gelişmeleri yakinen takip etti. Özellikle bunların Karadeniz’e açılıp Rusya’ya saldırmamaları için İstanbul’daki temsilciliği üzerinden Bâb-ı Âlî’yi ve özellikle de Sadrazam Said Halim Paşa’yı sıkıştırmaya çalıştı (Alkan 2014: 167-168).

İngiltere ve müttefiklerinin tepkilerini ve baskılarını hafifletmek isteyen Osmanlı Hükümeti, 12 Ağustos 1914 tarihinde basın yoluyla iki geminin Almanya’dan satın alındığını duyurdu (İkdam 12 Ağustos 1914: 6277). Hükümet, gemlerin alınması ile ilgili birde beyanname yayınladı. Beyannamede, adaların ve sahillerin müdafaası için donanmayı güçlendirmek amacıyla bazı siparişlerin verildiğini ancak İngiltere’nin el koyması nedeniyle hükümetin yeni çareler aradığını söyledi. İngiltere’nin gemilere el koyduğu haberinin alınması üzerine hükümetin, Goeben ve Breslau satın aldığını ifade etti. İki geminin 16 Ağustosta İstanbul’a geleceği, alkışlamak isteyen halkın gemileri karşılamaya davetli olduğu bildirildi (Kelekyan 16 Ağustos 1914: 1). İstanbul’a gelen gemiler 16 Ağustos 1914’te yapılan bir törenle Bahriye Nazırı Cemal Paşa tarafından resmen Osmanlı donanmasına katıldı. Goeben’e “Yavuz Sultan Selim”, ve Breslau’ya da “Midilli” isimleri verildi. Bu gemilerin direklerindeki Alman bayrakları indirildi, yerine kırmızı zemin üzerine hilal ve yıldızlı Türk Bayrağı çekildi. Ayrıca, Amiral Souchon ile emrindeki Alman mürettebatının Osmanlı donanmasında göreve başladıkları da duyuruldu (Kraus vd. 2013: 74-75). 17 Ağustos tarihli gazetelerde Yavuz ve Midilli adı verilen gemilerin İstanbul’a geldiği haberlerine geniş yer verildi (Tasvir-i Efkâr 17 Ağustos 1914: 1171).

Görünürde de olsa gemilerin alınması, hükümet tarafından bir propaganda vesilesi olarak görüldü ve kullanıldı. Türk basınında gemilerin alınması meselesine dair çok sayıda haber yer aldı. “Büyük Bir Muvaffakiyet” başlığı altında Tanin Gazetesi, “Goben ve Breslau gemilerinin seksen milyon marka satın alındığını”, gemilerin İstanbul’da limanda halkın ziyaretine açıldığını okuyucularına duyurdu. Gazete haberinde, “bu gemilerin alınmasının İstanbul halkının kalbini yakan Sultan Osman ve Reşadiye’nin acılarını unutturduğu” ifadelerini kullandı. “İstanbul’un iki sene zarfında pek yakından tanıdığı bu iki yeni ve mükemmel geminin Osmanlı sancağını çekmeleri bizde dünkü elem ve me’yûsiyyete mukabil bugün şevk ve ümit uyandırmıştır. Bu suretle Osmanlı donanmasında Sultan Osman’ın boş bırakmış olduğu yer iyi bir tesadüfle derhal doldurulmuş oluyor” diyerek duyulan memnuniyet dile getirildi (Tanin 30 Temmuz 1330: 2024; İkdam 11 Ağustos 1914; Tasvir-i Efkâr, 11 Ağustos 1914).

Osmanlı Devleti’nin Savaşa Sürüklenişi

Gemilerin satın alındığını açıklanınca, Alman Büyükelçisi Wangenheim, Osmanlı kamuoyundaki bu heyecanı ülkesi lehine kullanma yoluna gitti (Atabay 2015: 119-120). Satın alma açıklaması Osmanlının tarafsızlığını muhafaza etmek için sadece görünürde durumu kurtarma amaçlı bir açıklamaydı. Bu iki geminin komutanı, aynı zamanda Akdeniz’de bulunan Alman Deniz Kuvvetleri’ne komuta eden Amiral Souchon’du. Gemilerin satın alındığı açıklandıktan sonra Amiral Souchon, Osmanlı Donanması’nın 1. Kumandanlığına atandı (Tunçay 1997: 44). Amiral Souchon kumandasındaki Osmanlı donanması, 1914 yılı Ağustos ayı ortasından itibaren Marmara Denizi’nde top ve torpido talimleri yapmaya başladı. Fakat amiral ısrarlı bir biçimde donanmanın Karadeniz’e çıkarılmasını istiyordu. Osmanlı donanması 15

Eylül 1914 tarihinde Heybeliada önünde Osmanlı sultanının huzurunda bir resmigeçit düzenledi. Resmigeçitten sonra Amiral Souchon, filonun Karadeniz'e çıkarılması için tekrar izin istedi. Bu girişimler sonunda Başkumandanlık Vekâleti tarafından 5 Ekim 1914 tarihinde donanmanın Karadeniz'e çıkmasına izin verildi (Kış 2017: 73-75).

İki Alman gemisi, Goben ve Breslau olayı, Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında gerginliğe ve ciddi problemlerin yaşanmasına yol açtı. Bu gelişmelerden sonra Çanakkale Boğazı girişini kontrol altında tutan İngiliz donanması ile Osmanlı donanması arasında yaşanan olaylar sıklaştı. İngilizler, Çanakkale Boğazı'nın kapatıldığı 27 Ekim 1914 tarihinden sonra hiçbir Osmanlı gemisine Ege Denizi'ne çıkış izni vermedi. İngilizlerle Osmanlı arsında yaşanan gerginliği Osmanlıyı savaşa sokmak için fırsat olarak gören Almanlar, baskılarını iyice artırdılar. Ancak İngiltere'yle savaşmak istemeyen Osmanlı idarecileri, Almanların baskısı, karşısında ordunun savaş için yeterli miktar silah, cephane iaseye sahip olmadığını, bunlar tamamlanmadan savaşa girmeyeceklerini söylediler (Pomiankowski 1990: 77-78).

Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın da "1915 yılı ilkbaharına kadar savaşa girmeyi istemediği, ancak Alman hükümetinin baskılarını artırması ve gereken mali teminatları sağlaması nedeniyle savaşa girme kararı almak zorunda kalındığını söylediği" iddia edilmektedir (Zürcher 2010: 173). 14 Ekim 1914'de Enver Paşa'nın şifahi olarak Amiral Souchon'a, Donanma Komutanı olarak Karadeniz'e çıkma ve Ruslara karşı serbest hareket etmek yetkisi verdiği söylenmektedir. Enver Paşa'nın şifahî sözünü 22 Ekim'de yazılı bir emir olarak kapalı bir zarfta Souchon'a verdiği ifade edilmektedir. Enver Paşa tarafından verilen emirde: "Türk donanması Karadeniz'de deniz hâkimiyetini elde etmelidir. Rus Donanması'nı arayın ve bulduğunuz yerde savaş ilan etmeden saldırın" ifadeleri yer almaktadır. Gerekli izin ve yetkiyi alan Amiral Souchon, Rusya'ya saldırmak için Almanya'dan beklediği haberi 27 Ekim'de Osmanlı Donanması'nın Karadeniz'e açıldığı sırada aldı (Alkan 2014: 173). Savaşa girme kararından Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın da haberdar olduğu, "27 Ekim'de donanma Karadeniz'e açılmadan gemilerdeki askerlere, donanmanın Karadeniz'de icra edeceği manevralarda donanmaya Amiral Souchon'un kumanda edeceğini söylediği, onun vereceği emirlere kendi emri gibi itaat edilmesini istediği" iddia edilmektedir (Bayur (C.III) 1991: 235)

27 Ekim'de görünürde keşif yapmak amacıyla Karadeniz'e çıkan Amiral Souchon komutasındaki Osmanlı donanması 29/30 Ekim gecesi Odesa, Sivastopol ve Novorossisk limanlarını bombaladı. Bazı kruvazörleri ve 15 adet askeri nakliye gemisini batırdı (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1976: 57-67; Ünal 1998: 555). Amiral Souchon'un emri ile gerçekleşen bu olay, Osmanlı'nın 1. Dünya Savaşı'na girmesine sebep oldu (Pomiankowski 1990: 79; Armaoğlu1992: 110; Sander 2007: 373; Akşin 1998: 86). Bu gelişme Osmanlıyı savaşa soktuğu için emelleri gerçekleşen Almanya'yı sevindirirken, Osmanlı hükümetinde büyük tepkilere sebep oldu. Donanmanın Rus limanlarını bombardıman ettiği haberinin duyulması üzerine, harbe taraftar olmayan Maliye Nazırı Cavit Bey, Ticaret Nazırı Süleyman Bostani Efendi, Nafia Nazırı Çürüksulu Mahmut Paşa, Telgraf ve Posta Nazırı Oskan Efendi hükümetten istifa etti (Türkgeldi 1987: 117).

2 Kasım 1914'de Rusya, 4 Kasım'da İngiltere ve 5 Kasım'da da Fransa Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. İtilaf Devletleri'nin kendisine savaş ilan etmeleri üzerine Osmanlı Devleti de 12 Kasım 1914'te ilgili devletlere resmen savaş ilan etti. 14 Kasım 1914 tarihinde Sultan Mehmet Reşad Halife unvanıyla "Cihad-ı Ekber" ilan ederek, İtilaf Devletleri egemenliği altında yaşayan bütün Müslümanları Osmanlı'nın yanında mücadeleye çağırdı. Osmanlı'nın

cihat çağrısına karşılık İtilaf Devletleri de Osmanlı idaresindeki (Arap, Ermeni vb.) gibi farklı unsurlara bağımsızlık vaadinde ile Osmanlıya karşı işbirliği teklif etmeye başladılar (Baykara 1985: 22; Karal 1994: 397-398; Mehmet Tevfik Bey'in Hatıraları 1993: 70-71; Uçarol 1995: 467-468). Bir oldubitti ile 29 Ekim 1914 tarihinde 1. Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de tam bir yok oluş vesikası niteliği taşıyan Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaşı sonuçlandırdı.

SONUÇ

İtilaf ve ittifak blokları arasında ortamın iyiden iyiye sertleştiği bir sırada, 28 Haziran 1914'de Avusturya-Macaristan Veliahdı Ferdinand'ın Saraybosna'da bir Sırp tarafından öldürülmesi, Birinci Dünya Savaşı'nın fitilini ateşledi. Bloklar arası gerilimin hat safhaya ulaştığı bir ortamda, Osmanlı idarecileri sahip olunan jeopolitik konum nedeniyle tarafsız kalmanın kendi ellerinde olmayabileceğini düşünmeye başladılar. Bu endişe Osmanlı idarecilerini, bir büyük devletle veya devletler gurubuyla ittifak yapma arayışına itti. Osmanlı Devleti'nin ittifak yapma noktasında ilk tercihi olan İngiltere, Fransa ve Rusya gibi itilaf bloğu ülkeler nezdinde yapılan girişimler sonuçsuz kaldı. İtilaf Devletleri nezdindeki girişimlerinden sonuç alamayan Osmanlı için Avusturya-Macaristan ve Almanya'dan oluşan İttifak Devletleri bloğu zoraki bir seçenek haline geldi.

Osmanlı'nın Almanya nezdinde ittifak yapma girişimleri, Almanya tarafından olumlu karşılanınca görüşmelere başlandı. Osmanlı Devleti adına Sadrazam Sait Halim Paşa'nın yürüttüğü görüşmeler büyük bir gizlilikle yapıldı. Görüşmeler, 2 Ağustos 1914'de Osmanlı-Alman İttifak Anlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlandı. Osmanlı idarecileri her ne kadar Almanya ile bir ittifak anlaşması imzalamış olsalar da, Almanya'nın bütün baskılarına rağmen savaşın dışında kalma anlayışına sahiptiler. Almanlar Osmanlı'yı savaşa ikna etme hususunda zorlanırken, İngiltere'nin sipariş edilen ve bedelleri ödenmiş olan iki savaş gemisine el koyması, hükümette ve Türk kamuoyunda İngiltere'ye karşı büyük tepkilerin oluşmasına sebep oldu. İngiltere'nin bu hareketini ustaca kullanan Almanlar, Osmanlı Devleti'nin talep etmesi halinde ihtiyacı olan gemiler için yardım edebileceğini açıkladı.

Harbiye Nazırı Enver Paşa ile Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Hans von Wangenheim arasında yapılan görüşmelerden sonra, Amiral Souchon komutasındaki Goeben ve Breslau'nun Karadeniz'deki Osmanlı Donanması'nı desteklemek üzere İstanbul'a gelmesi konusunda anlaşıldı. 6 Ağustos 1914'te İtalya'nın Messina Boğazı'ndan geçen iki gemi, 10 Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazına ulaşınca, Enver Paşa'nın emriyle gemilerin boğazdan geçişine izin verildi. Goeben ve Breslau'nun Osmanlı karasularına kabul edilmesi, İtilaf Devletleri ile Osmanlı arasında ciddi bir diplomatik soruna sebep oldu. Osmanlı devlet adamları tarafsızlığı devam ettirmek ve diplomatik krize çözüm bulmak amacıyla bir dizi toplantı yaptılar. Toplantılar sırasında, Alman savaş gemileri Goeben ve Breslau'nun satın alınması görüşü ortaya atıldı. Almanlar bu satışın ancak, Alman Akdeniz Tümeni Komutanı Amiral Souchon'un Osmanlı askeri hizmetine kabul edilmesi şartına bağladılar. Osmanlı idarecileri, Alman teklifinin sonuçlarını düşünmeden hemen kabul ettiler.

Osmanlı ile Almanya arasında yapılan danışıklı antlaşma, Alman personelin gemilerdeki görevlerine devam etmelerini ve Amiral Souchon'un Türk donanmasının kumandasını üstlenmesi şartını ihtiva ediyordu. Osmanlı hükümeti Goeben ve Breslau gemilerinin 80 milyon marka satın aldığını açıkladı. 16 Ağustos 1914'te yapılan bir törenle Bahriye Nazırı Cemal Paşa

tarafından resmen Osmanlı Donanmasına katılan Goeben'e "Yavuz Sultan Selim", ve Breslau'ya da "Midilli" isimleri verildi. Görünürde de olsa gemilerin alınması, hükümet tarafından bir propaganda kaynağı olarak kullanıldı. Türk basınında gemilerin alınması ile ilgili çok sayıda haber yayınlandı. Gemilerin satın aldığı açıklandınca, Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Wangenheim, Osmanlı kamuoyundaki bu heyecanı ülkesi lehine kullanmaya başladı.

Gemilerin satın alındığı açıklandıktan sonra Amiral Souchon, Osmanlı Donanması'nın 1. Kumandanlığına atandı. Amiral Souchon'un donanmanın Karadeniz'e çıkarılması yönündeki ısrarlı isteğine Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından izin verildi. Amiral Souchon bir oldu bitiyile Osmanlı Devleti'nin savaşa sokulmasını planlayan Almanya'dan 27 Ekim'de Rusya'ya saldırma emrini aldı. Emri aldığı gün görünürde keşif yapmak amacıyla Karadeniz'e açılan Amiral Souchon idaresindeki Osmanlı donanması, 29/30 Ekim gecesi Rus limanlarını bombardıman etti. Osmanlı Devleti'nin fiilen 1. Dünya Savaşı'na girmesine sebep olan bu olay, Almanya'yı sevindirirken, Osmanlı hükümetinde büyük tepkilere, hatta istifalara yol açtı. 2 Kasım 1914'de Rusya, 4 Kasım'da İngiltere ve 5 Kasım'da da Fransa Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. İtilaf Devletleri'nin kendisine savaş ilan etmeleri üzerine Osmanlı Devleti de 12 Kasım 1914'te ilgili devletlere resmen savaş ilan etti. Neticede, Bir oldubitti ile 29 Ekim 1914 tarihinde savaşa giren Osmanlı Devleti, dört yıl süren savaş sırasında büyük kayıplar verdi.

KAYNAKLAR

Kitap ve Makaleler

- Agayef, A. (15 Ağustos 1914). "İtalya ve Balkan Devletleri", Tercüman-ı Hakikat, No:11977.
- Ahmad, F. (Tarihsiz). "İttihat ve Terakki'nin Dış Politikası (1908-1919)", Tanzimat'tan Cumhuriyette Türkiye Ansiklopedisi, C.II., İletişim Yayınları, s.293-303, İstanbul.
- Akşin, S. (1998). Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Alkan, N. (2014). "Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi" 1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, (Uluslararası Sempozyum 20-21 Kasım 2014 – İstanbul) Editör: Zekeriya Türkmen, s.157-178, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (1992). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990), C. I: 1914-1980, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Atabay, M. (Bahar 2015). "Osmanlı İmparatorluğu Hizmetinde Breslau (Midilli) Kruvazörü", Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Y. 13, S. 18, s. 117-129, Çanakkale.
- Babacan, H. (2005). Mehmet Talat Paşa (1874-1921), TTK Yayınları, Ankara.
- Baykara, T. (1985). Milli Mücadele, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Bayur, Y. H. (1991). Türk İnkılâbı Tarihi, C.II, K. 3-4, TTK Yayınları, Ankara.
- Bayur, Y. H. (1991). Türk İnkılâbı Tarihi, C.III, K. 1, TTK Yayınları, Ankara.
- Belen, F. (1973). XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti, İstanbul.
- Beydilli, K. (1999). Osmanlı Tarihi, C.I, İstanbul.

- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, (1970). C.I, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Deniz Harekâtı, (1976). C.VIII, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Bostan, H. (1992). Said Halim Paşa, İstanbul.
- Cemal Paşa (2001). Hatıralar, (Haz. Alpay Kabacalı), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Çavdar, T. (1995). Talat Paşa, Ankara.
- Düstur, (1334). Tertib-i Sani, C. VI, 1 Teşrinisani 1329-31 Teşrinievvel 1330, No:297, Matbaa-i Amire, Der-saadet.
- Erickson, E. J. (2003). Size Ölmeyi Emrediyorum (Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Ordusu), Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Ersoy, E. ve Aksoy M. T. (1994). Türkiye Federal Almanya İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul.
- Görgülü, İ. (1993). On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922), TTK Basımevi, Ankara.
- İnönü, İ. (1985). Hatıralar, C.I, (Haz. Sabahattin Selek), Bilgi Yayınları, Ankara.
- Karabekir, K. (1994). Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik, C. II, Emre Yayınları, İstanbul.
- Karal, E. Z. (1994). Büyük Osmanlı Tarihi, C.V, TTK Yayınları, Ankara.
- Kelekyan, D. (16 Ağustos 1914). “Bir Emel-i Millinin Husulü”, No:8948, Sabah.
- Kılıç, S. (2014). “Birinci Dünya Savaşı'na Uzanan Süreçte Türk-Alman Yakınlaşması”, 1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, (Uluslararası Sempozyum 20-21 Kasım 2014-İstanbul), Editör, Zekeriya Türkmen, s.91-156, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.
- Kış, S. (2017) ” Birinci Dünya Savaşı'nın Seyrini Değiştiren Goeben ve Breslau Gerçeği” , Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, S. 22, s.63-86, Çanakkale.
- Kraus-Karl D. (2013). Goeben ve Breslau'nun Deniz Seferleri, (Çev. Mustafa Haydar Cümbüş), Orient Yayınları, Ankara.
- Kurtoğlu, F. (2015). Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale'de Türk Donanması, Gezen Basım, İstanbul.
- Mehmet Tefik Bey'in (Biren), II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları,(1993). C.II, (Haz. F. Rezan Hürmen), Arma Yayınları, İstanbul.
- Menteşe, H. (1986). Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше'nin Anıları, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Pomiankowski, J. (1990). Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü (1914-1918 I. Dünya Savaşı), (Çev. Kemal Turan), Kayıhan Yayınları, İstanbul.
- Sabis, A. İ. (1991). Harp Hatıralarım, 1. Dünya Harbi, C.I, Nehir Yayınları, İstanbul.
- Sander, O. (2007). Siyasi Tarih (İlk Çağlardan 1918'e), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

- Shaw, S. ve E. K. Shaw (1983). Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, (Çev. Mehmet Harmancı), C.II, E Yayınları, İstanbul.
- Talat Paşa, (2003). Talat Paşa'nın Anıları, (Haz. Alpay Kabacalı), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Tunçay, M. (1997). Türkiye Tarihi (Çağdaş Türkiye 1908-1980), C. IV, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınları, İstanbul.
- Türkgeldi, A. F. (1987). Görüp İşittiklerim, TTK Yayınları, Ankara.
- Uçarol, R. (1995). Siyasi Tarih (1789-1994), Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Ünal, T. (1998). Türk Siyasi Tarihi (1700-1958), Kamer Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, V. (1993). 1.nci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar, İstanbul.
- Zürcher, E. J. (2010). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul.

Sürelî Yayınlar

- İkdam. (11 Ağustos 1914). No:6276, s.1.
- İkdam. (12 Ağustos 1914). No:6277, s.1.
- Takvim-i Vekayi. (22 Temmuz 1330). No: 1897.
- Takvim-i Vekayi.(1 Mayıs 1330). No:1816.
- Tanin. (21 Temmuz 1330). No:547.
- Tanin. (23 Haziran 330). No: 1689.
- Tanin. (28 Kânunuevvel 1329). No:1812.
- Tanin. (19 Kânunusani 1329). No:1833.
- Tanin. (26 Temmuz 1330). No:2021.
- Tanin. 28 Temmuz 1330, No:2023.
- Tanin. (30 Temmuz 1330). No: 2024.
- Tanin. (30 Eylül 1914). No:2082.
- Tanin. (7 Ağustos 1914). No:2020.
- Tasvir-i Efkâr. (16 Kânunuevvel 1913). No:942-143.
- Tasvir-i Efkâr. (11 Ağustos 1914).
- Tasvir-i Efkâr. (17 Ağustos 1914). No:1171.
- Tercüman-ı Hakikat. (8 Ağustos 1914). No:11970.
- Tercüman-ı Hakikat. (9 Ağustos 1914). No:11971.
- Tercüman-ı Hakikat. (15 Ağustos 1914). No:11977.
- Tercüman-ı Hakikat. (16 Ağustos 1914). No:11978.